

KURUM BAKIMI ALTINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK DİN HİZMETLERİ - UYGULAMALAR - YÖNTEM VE ÖNERİLER

RELIGIOUS SERVICES FOR CHILDREN UNDER INSTITUTIONAL CARE: PRACTICES, METHODS, AND RECOMMENDATIONS

HATİCE KOÇ KANCA
DR.
DİYANET İŞLERİ UZMAN YRD.

ABSTRACT

This study is a field research aimed at evaluating the religious services provided by the Presidency of Religious Affairs to children under institutional care as part of the public policies on the child protection system in Turkey. Problems arising out of accommodational, nutritional, clothing, health, and psychological reasons, services, and solutions relating to them provided by the Ministry of Family and Social Policies are not included in this study as they are beyond the scope of this research. What is to be emphasized here is the adequacy of religious services for children cared for in institutions: whether their needs are met, the people providing these services, the qualities of those who provide these services, and the problems related to religious services offered to children under institutional care.

Keywords: Institutional Care, Social Services, Child Protection System, Spiritual Support, Values Education

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de çocuk koruma sistemine yönelik kamu politikalarının bir gereği olarak kurum bakımı altına alınarak himaye edilen çocuklara Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan din hizmetlerini değerlendirmeyi hedefleyen bir alan araştırmasıdır. Bu araştırmada konumuz dışında kaldığı için -barınma, beslenme, giyim, sağlık, psikolojik nedenlerden kaynaklanan problemlere- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bu bağlamda verilen hizmetlere ve çözüm yollarıyla ilgili konulara değinilmeyecektir.

Burada üzerinde durulacak husus, kurumlarda barınmakta olan çocuklara yönelik din hizmetlerinin yeterliliği, ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı, bu hizmetin kimler tarafından karşılandığı ve hizmet sunanların niteliği veya kurum bakımı altındaki çocuklara sunulan din hizmetlerinin problemlerinin ne olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Kurum bakımı, Sosyal Hizmet, Çocuk Koruma Sistemi, Manevi destek, Değerler eğitimi.

Giriş

Günümüz toplumlarının karşı karşıya bulunduğu en önemli sosyal sorunlardan biri, her türlü riske karşı savunmasız durumda bulunan çocukların korunması, toplumda sağlıklı ve huzurlu bireyler olarak var olabilmelerinin sağlanmasıdır. Din ve değer eğitimi, diğer alanlarda olduğu gibi her şeyden önce sağlıklı bilgi, uygun bir zemin ve yeterli bir pedagojik formasyonu gerekli kılmaktadır. Özen isteyen şartlarda hayatlarını sürdüren çocukların modern dünyanın türlü etkileri altında kendi dinî ve manevi dünyalarıyla oluşan kopukluklarını gidermek ciddi bir gayret ve çaba istemektedir. Bu bağlamda örgün eğitim kurumlarında dinî bilgilerini geliştirmenin yanı sıra çocukların yaşadıkları diğer ortamlarda da din hizmeti alması elzemdir; ancak, sunulan hizmetin niteliği, kalite standardının yüksek oluşuna bağlı olarak anlam kazanacaktır.

Geleceğin varisleri olan çocukların hem fizyolojik hem de psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesini kapsayan bu süreçte devletler, çocuk koruma sistemlerine yönelik politikalar geliştirmekte ve uygulamaya koymaktadır. Türkiye’de çocuk koruma sistemine yönelik merkezi plan ve politikaların geliştiricisi, uygulayıcısı ve sorumlusu 633 sayılı kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’dır. Bakanlık bu alandaki hizmetlerini Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü eliyle yürütmekte, hizmetlerin türüne bağlı olarak diğer kurum ve kuruluşların işbirliği ve paydaşlığında faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik manevi destek hizmeti sunulması ile ilgili kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Başkanlık gelecek nesillerin inşasında toplumun kırılgan kesimlerine el uzatmayı ve kurum bakımı altındaki çocuklara ulaşmayı din hizmetinin bir parçası kabul etmiştir. Bugünün dünyasında gençleri yıkıcı akımlardan, her türlü bağımlılıktan korumak, kimsesiz büyüme zorunda kalan bireylere rehberlik etmek, kimlik ve kişilik gelişimlerini

inşa ederken onları din ve değerler çerçevesinde yetiştirmek, bu gençlerin manevi yoksulluk ve yoksunluktan kurtulmalarını sağlayacaktır. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet yelpazesini her geçen gün genişletmeye, değişen dünyanın yeni gereklilikleri ve ihtiyaçları çerçevesinde şekillenen sosyal ve kurumsal yapılara dönük insan odaklı hizmet sunmaya gayret etmektedir.¹

Bu çerçevede sosyal hizmet kurumlarında zaman zaman farklı şekillerde uygulanan din hizmetlerinin kimin tarafından ve nasıl bir plan çerçevesinde uygulanacağıyla ilgili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2011 yılında imzalanan bir işbirliği protokolü mevcuttur.² Bu protokol ile ortak bir faaliyet ve çalışma planı hazırlanması hedeflenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili Dairesi her yılın Eylül ayında kurumlarda ders verecek personele yıllık çalışma takvimi göndermektedir. Ancak bu çalışma takviminin konunun uzmanları ve Aile Bakanlığı'nın yetkili ve ilgilileriyle birlikte düzenlenmesi ve bilimsel bir eğitim politikası eşliğinde planlanması, esnek, güncellenebilir ve sistematize bir şekilde işletilmesi ve günlük etkinlik planlarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Hâlihazırda yürütülen uygulama yetkililerin kişisel tecrübe, deneyim ve bilgisine bırakılmış ve temelde bir politika ekseninde şekillenmemiş olup ihtiyacı karşılamamakta ve sistematik bir şekilde yürütülmemektedir.³ Oysa Sosyal Hizmetler, özel uzmanlık gerektiren bir alandır; dolayısıyla, bu kurumlarda sunulacak olan Dinî Sosyal Hizmetler de ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir. Sosyal hizmete muhtaç insanların dinî kaynaklı problemlerinin çözümü sadece dinî bilgi sahibi olmakla ortadan kaldırılabilecek basit bir uğraş değildir. Çünkü bu alanda çözüm üretebilmek için rehberlik yapacak kişinin hem sosyal hizmet alanında hem de ilahiyat alanında uzmanlık bilgi ve becerisine sahip olması gerekir.⁴ Şu halde Aile ve Sosyal

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, "DİB 633 sayılı Kuruluş Kanunu", 7. Md., erişim: 8 Şubat 2017, <http://www.mevzuat.gov.tr/1.5.633.pdf>; Diyanet İşleri Başkanlığı, "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü", erişim: 8 Şubat 2017, http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/protokoller/aile_s_p_bakanligi.pdf; Diyanet İşleri Başkanlığı, "Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2015 Yılı Faaliyet Raporu, (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 66.

² Diyanet İşleri Başkanlığı, "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü".

³ Macid Yılmaz, "Korunmaya Muhtaç Gençlere Yönelik Manevi Destek Çalışmalarında Fırsatlar ve Zorluklar", *1. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi (İstanbul, 7-10 Nisan 2016)*, ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz (İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 2: 169-186.

⁴ Ali Seyyar - Saadetin Özdemir, "AB Sürecinde Türkiye'de Dini Sosyal Hizmetlerin Önemi Türkiye-Almanya Örneği", *1. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, ed. Mehmet Bulut (Ankara: DİB Yayınları, 2008), 2: 506-523.

Politikalar Bakanlığına bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında din hizmeti verebilmek için böyle bir uzmanlık bilgisinin ve deneyiminin, uygulanacak eğitime dair özel olarak hazırlanmış bir müfredatın gerekliliği muhakkaktır. Bu nedenle özellikle Kurum bakımı altındaki çocuklara sunulan din hizmetlerinin mevcut uygulamaları ve yöntemleri incelendikten sonra öneriler bahsinde çağın pedagojik yönelimleriyle eş düzeyde nitelikli din hizmetine dair öneriler ortaya konmaya çalışılacaktır.

KURUM BAKIMI ALTINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK MANEVİ DESTEK HİZMETLERİNİN NİTELİĞİNİN TESPİT EDİLMESİ ARAŞTIRMASI

Bu araştırmada Sosyal Hizmet Kurum ve Kuruluşlarında Diyanet İşleri Başkanlığı personeli tarafından sunulan manevi destek hizmetlerinin niteliğinin tespit edilmesine çalışılacaktır. Sunulan hizmetin gerek Sosyal Hizmet Kurumları gerekse Diyanet İşleri Başkanlığından kaynaklanan avantaj ve dezavantajları ile zayıf ve güçlü yönleri belirlenecek ve bu tespite paralel olarak teklif/ öneriler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede manevi destek hizmetini sunan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin demografik özellikleri, eğitim düzeyleri ile ilgili değerlendirmeler ortaya konulduktan sonra Sosyal Hizmet Kurumlarında kalan çocuklara sundukları hizmetin niteliğinin tespitine dair değerlendirmeler yapılacaktır. Araştırmanın örneklemini Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapan toplamda 1039 olan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin % 10'u oluşturmaktadır. 69'u kadın 38'i erkek olan toplam 107 personelin konuyla ilgili yaklaşımları teklif ve öneriler açısından çalışmamızda belirleyici olacaktır.

Araştırmanın temel hedefi sosyal hizmet kurumlarında verilen din hizmetinin niteliği ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin görüş ve düşüncelerini ortaya koymaktır. "Sosyal hizmet kurum ve kurumları ifadeşiyle kastedilen; yetiştirme yurdu, sevgi evi, çocuk evleri ve çocuk destek merkezleridir. Ankette bulunan sorulara verilen cevaplar tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılmıştır. Bu anket dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm kişisel bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanan sorulardan, ikinci bölüm din eğitimi ve uygulanma sürecinin değerlendirilmesi amacıyla sosyal hizmet kurumlarında verilen din hizmetine dair hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölüm, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konu ile ilgili çalışmalarını değerlendirmeyi amaçlayan sorulardan, dördüncü bölüm ise sosyal hizmet kurumunda din ve değer eğitimi veren personelin pedagojik yaklaşımını betimleyen sorulardan meydana gelmektedir. Anket soruları tarafımdan hazırlanmış olup, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Strateji Geliştirme Başkanlığı'nda çalışan istatistik uzmanları tarafından değerlendirilerek onaylanmış ve bu onay akabinde muhataplara yöneltilmiştir. Söz konu-

su personele Diyanet İşleri Başkanlığının kullanmış olduğu Elektronik Bilgi Yönetim Sistemi (EBYS) üzerinden ulaşılmış olup, buradan kişisel mail adreslerine e-posta yoluyla anket formları gönderilmiştir. Formlarının internet ortamında yanıtlanması sağlanmış ve sonrasında SPSS sistemi ile analizi gerçekleştirilmiştir.

1. Sosyal Hizmet Kurumlarında Görev Yapan DİB Personeli Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri ve Eğitimlerine İlişkin Veriler

Bireylerin sosyal yaşamda içinde buldukları sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durum onların inançlarında, tutumlarında, hayatı algılama biçimlerinde, davranışlarında ve elbette mesleklerini icra edişlerinde belirleyici rol oynayan önemli unsurlardır. Bu sebeple araştırmanın örneklemini oluşturan Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına ilişkin veriler ortaya konacaktır.

Örneklem grubunun % 26'sı 33 yaş ve aşağısı, % 30,8'i 34-37 yaş arası, % 24,3'ü 38-41 yaş arası, % 18,7'si 42 yaş ve üzeri olarak dağılım göstermekte olup, bu veriler her yaş grubundan personelin Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapmakta olduğunu ifade etmektedir. Bu durum kurumsal açıdan bir avantaj olarak düşünülebilir, zira her yaş grubundan personelin özel nitelikli gruplara hizmet vermesi personelin var olan tecrübe ve bilgi birikimini çocukların yanı sıra genç personele aktarmasını ve alanda yeni olanlarının tecrübe kazanmasını ve hizmetin devamlılığını sağlayacaktır.

Toplam personelin % 10'u olan örneklem grubunun % 64,5'ini kadın personel (69 kadın), % 35,5'ini erkek personel (38 erkek) oluşturmaktadır.

Örneklem grubunun % 62,6'sı ön lisans ve lisans mezunu, % 37,4'ü yüksek lisans ve doktora seviyesindedir. Mevcut rakamlar örneklem grubun eğitim kalitesinin azımsanmayacak düzeyde olduğunu göstermektedir. Özellikle yüksek lisans ve doktora yapanların oranının %37,4 olması, aslında yetkili kişilerin Sosyal Hizmet Kurumlarına nitelikli personel gönderme konusundaki hassasiyetlerini de göstermektedir.

Örneklem grubunun % 39,3'ü Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapan personele yönelik sunmuş olduğu hizmet içi eğitimleri almıştır. Bu eğitimler örneklem grubunun % 61,7'si tarafından alınmamıştır. Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı, Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapan personele bu eğitimleri periyodik olarak sunmaktadır. Ancak özellikle personel hareketliliğinin bu rakamları etkilediği gözden kaçırılmamalıdır. Bu hususun çözümü, sabit personel alımı ile mümkün olduğundan Diyanet İşleri Başkanlığı 2017 yılı itibariyle yaklaşık

200 vaiz ve vaize alımı yaparak, yalnızca Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapacak personel istihdam etmiştir. Bu personelin tamamı gerekli hizmet içi eğitimden geçirilerek kurumlarda hizmet vermeye başlayacaktır ve bu durum alandaki hizmetin niteliğinin artırılması açısından son derece önemlidir.

Örnekleme grubunun Sosyal Hizmet Kurumlarında ders verdiği süreye bakıldığında personelin %39,3'ünün görev süresinin 3-5 yıl arasında olduğu, % 18,7'sinin 2-3 yıl arasında, %16,8'inin 5 yıl ve üzeri, %15,9'unun ise 1-2 yıl arasında olduğu belirlenmiştir. Bu itibarla personelin kurumdaki hizmet süresinin ağırlıklı olarak 3-5 yıl, ikinci olarak 2-3 yıl arasında olduğu, üçüncü sırayı ise 5 yıl ve üzeri görev yılının aldığı görülmektedir. Bu durum personelin Sosyal Hizmet Kurumlarında verdiği hizmeti süreklilik ve birikimlilik esasıyla yürüttüğünü ortaya koymasından önemlidir.

2. DİB Personelinin Sosyal Hizmet Kurumlarındaki Din Eğitime Yaklaşımına Dair Veriler

Bu bölüm Sosyal Hizmet Kurumlarında görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin bu kurumlardaki din eğitimine ilişkin görüşlerini değerlendirme amaçındadır. Anket formumuzun ikinci bölümünde yer alan sorulara Başkanlık personelinin örneklem grubunun verdiği cevapların analiz edilmesi ve bu doğrultuda öneriler ortaya konması planlanmaktadır.

TABLO 1		Sosyal Hizmet Kurumunda din eğitimi gereklidir.				Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	94,2%	4,3%	1,4%		100,0%
	Erkek	94,7%			5,3%	100,0%
Total		94,4%	2,8%	,9%	1,9%	100,0%

Kurumda derse giden personelin orada din eğitiminin gerekli olduğuna dair kanaatlerini gösteren tabloya göre kadın personelin % 94,2'si, erkek personelin % 94,7'si böyle bir eğitimin kesinlikle gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Kadın personelin % 4,3'ü, erkek personelin %2,8'i Sosyal Hizmet Kurumlarında din eğitiminin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Toplamda % 0,9'luk grup fikir beyan etmemiştir.

Toplam sonuca baktığımızda örneklem grubunun hâkim kanaati bu kurumlarda din eğitiminin verilmesi gerektiği yönündedir. Bizzet işi yapan ve sahada hizmet sunan kişilerin bu türden bir hizmetin gerekliliğine inanmış olmaları önemli ve anlamlıdır. Bu çerçevede hizmetin devamlılığı sağlanmalı, eksik yönleri tolere edilmeli avantajlı hususlar belirlenerek güçlendirilmelidir.

TABLO 2		Kurumda din eğitimine ayrılan toplam süre yeterlidir.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	7,2%	30,4%	7,2%	46,4%	8,7%	100,0%
	Erkek		36,8%	5,3%	47,4%	10,5%	100,0%
Total		4,7%	32,7%	6,5%	46,7%	9,3%	100,0%

Örneklem grubunun % 46,7'si kurumda din eğitimine ayrılan toplam sürenin yetersiz olduğunu, %9,3'lük bir grup ise kesinlikle yetersiz olduğunu ifade etmiştir. % 6,5'lik grubun fikir beyan etmediği, % 4,7'lik bir grubun ise kurumda din eğitimine ayrılan toplam sürenin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Tablodaki verilerden hareketle Sosyal Hizmet Kurumlarında ders veren personelin din eğitimine ayrılan toplam süreyi yetersiz bulduğu dolayısıyla sürenin artırılması ve iyi yönetimi konusunda yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Mevcut sürenin din ve değerler eğitimi açısından yetersiz oluşu personel açısından büyük bir handikaptır. Zaten hassas bir grupla muhatap olmanın getirdiği ilave sorumluluk düşünüldüğünde eğitim süresinin yeterli olmayışı eğitimin kalite ve verimini düşürecek ve istenen hedefe ulaşmayı engelleyecektir. Bu husus müfredat planlamasında ele alınmalı ve eğitim için yeterli süre verilmelidir.

TABLO 3		Kurumda ayrıca Kur'ân okuma dersi yapılmalıdır.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	68,1%	21,7%	1,4%	5,8%	2,9%	100,0%
	Erkek	65,8%	23,7%	5,3%	5,3%		100,0%
Total		67,3%	22,4%	2,8%	5,6%	1,9%	100,0%

Örneklem grubunun % 67,3'lük oranı kurumda kesinlikle “ayrıca Kur'ân dersi yapılması” gerektiğini, % 22,4'lük grup ise ayrıca kuran dersi yapılmasını istediği ve totalde % 89,7 oranında din eğitimi süresine ilaveten Kur'ân okuma dersinin yapılmasını istediği görülmektedir. % 5,6 ve % 1,9 oranında ayrıca bir Kur'ân okuma dersine ihtiyaç olmadığı belirtilmiş olup, genel eğilim kurumlarda Kur'ân dersinin din eğitimi programı içerisinde başlı başına bir ders olarak verilmesi şeklindedir. Ancak bu konuda kurumdaki çocukların talepleri araştırmamızın içinde yer almadığından, onların talepleri de ayrıca dikkate alınarak bir planlamanın yapılması nitelikli bir eğitim açısından daha isabetli olacaktır.

TABLO 4		Kurumda Kur'ân dersi veriyorum.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	20,3%	27,5%	11,6%	30,4%	10,1%	100,0%
	Erkek	26,3%	31,6%	5,3%	36,8%		100,0%
Total		22,4%	29,0%	9,3%	32,7%	6,5%	100,0%

Örneklem grubunun verdiği cevaplara göre % 32,7'lik bir oran Kur'ân dersi vermediğini, % 6,5'lik bir oran kesinlikle vermediğini belirtmiştir. Grup %29,0 oranında Kur'ân dersi verdiğini, % 22,4 oranında da kesinlikle Kur'ân dersi verdiğini ifade etmektedir.

Oranların da ortaya koyduğu gibi bu hususta bir karmaşıklık var olduğu görülmektedir. Kur'ân dersinin din eğitimi programı içerisinde planlı bir öğretim müfredatıyla verilmesi gerektiği ortadadır. Zira görülen o ki bu hususta personel gerekli gördüğü ölçüde bu dersi vermekte ya da vermemektedir. Bu husus bir plan ve program eşliğinde yürütülmemektedir.

TABLO 5		Kurumda din ve değer eğitimi için uygun bir fiziksel ortam sağlanmaktadır.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	23,2%	52,2%	8,7%	14,5%	1,4%	100,0%
	Erkek	23,7%	42,1%	5,3%	21,1%	7,9%	100,0%
Total		23,4%	48,6%	7,5%	16,8%	3,7%	100,0%

Veriler çerçevesinde kurumda din ve değer eğitimi için uygun bir ortam sağlandığını düşünenlerin sayısı % 23,4 ile % 48,6 olup bu rakam totalde % 72,0'a tekabül etmektedir. % 7,5 oranında fikir beyan etmeyen örneklem grubunun % 16,8'i kurumda uygun bir ortam sağlanmadığını, %3,7'si ise kurumda kesinlikle uygun bir ortam sağlanmadığını beyan etmiştir. Bu oranlar genelde uygun fiziksel ortam sağlandığını; ancak, spesifik olarak bazı kurumlarda sebebini bu tablodan göremediğimiz ölçüde ve nitelikte uygun ortam sağlanmadığını ifade etmektedir. Bu oranlar düşük de olsa eğitim ortamının son derece önemli olduğu dikkate alındığında her türlü tedbirin alınması gerekmektedir. Devletin sosyal hizmet kurumlarını fiziksel ortam ve maddi imkânlar açısından oldukça iyi bir finans kaynağı sağladığı bilinmektedir. Ancak muhatap kitle son derece hassas kimi zaman trajik yaşantılardan sonra korunmaya alınmış özel bir gruptur ve bu sebeple yalnız finans desteğinin sağlanması çözüm için yeterli değildir. Gençlerin kendilerini bu mekânlarda rahat ve huzurlu hissetmesi onların topluma kazandırılması hususunda eşsiz bir fırsattır.⁵ Çoğu zaman aile ortamında

⁵ Yılmaz, "Korunmaya Muhtaç Gençlere Yönelik Manevi Destek Çalışmalarında Fırsatlar ve Zorluklar", 169-186.

yetişen gençler için problem olmayan bir konu, örneğin ortamın aşırı ışıklı ya da aşırı loş oluşu dahi bu grup için travmatik olabilecektir. Bu nedenle eğitim ortamlarının mümkün olan en iyi düzeyde iyileştirilmesi zaruridir. Duvardaki boyanın renginden eşya seçimi ve onların estetiğine kadar her unsur detaylı olarak uzmanlar eşliğinde planlanmalı ve gelişigüzel tahsis edilmiş mekânlar özellikle din eğitiminde tercih edilmemelidir.

TABLO 6		Kurumda kalan her çocukla karşılaştım.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	37,7%	36,2%	8,7%	14,5%	2,9%	100,0%
	Erkek	21,1%	39,5%	5,3%	34,2%		100,0%
Total		31,8%	37,4%	7,5%	21,5%	1,9%	100,0%

Örnekleme grubunun %31,8'i kurumda kalan her çocukla muhakkak karşılaştığını, %37,4'ü kurumda kalan her çocukla karşılaştığını ifade etmiştir. % 21,5'lik bir grup ise her çocukla karşılaşmadığını, % 1,9'luk bir grup ise kesinlikle her çocukla karşılaşmadığını ifade etmektedir. Verilere göre çocuklarla karşılaşma konusunda DİB personelinin büyük bir problem yaşadığı ortadadır.

TABLO 7		Kurumda kalan bazı çocuklarla hiç karşılaşmadım.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	23,2%	15,9%	7,2%	31,9%	21,7%	100,0%
	Erkek	15,8%	34,2%	15,8%	18,4%	15,8%	100,0%
Total		20,6%	22,4%	10,3%	27,1%	19,6%	100,0%

Verilere göre kurumda kalan bazı çocuklarla hiç karşılaşmayanların oranı totalde % 43,0 olup, bazı çocuklarla hiç karşılaşmadım sorusuna katılmayanların oranı % 46,7'dir. Burada birbirine yakın oranlarda personel bazı çocukları hiç görmediğini belirtirken, diğerleri bu tür bir durum yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu durumun çocukların kendilerinden, DİB personelinin ya da Sosyal Hizmet Kurumunun yetkililerinden kaynaklandığını söylemek güçtür. Bu hususun ayrıca analiz edilerek, personelin kurumda kalan her çocukla iletişim kurması sağlanmalıdır.

TABLO 8		Kurumdaki diğer personel ile sağlıklı iletişim kurabiliyoruz.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	36,2%	46,4%	11,6%	1,4%	4,3%	100,0%
	Erkek	10,5%	63,2%	5,3%	5,3%	15,8%	100,0%
Total		27,1%	52,3%	9,3%	2,8%	8,4%	100,0%

DİB personelinin Sosyal Hizmet Kurumlarındaki diğer personelle sağlıklı iletişim kurabildiğini ifade edenlerin oranı toplamda % 82,6 olup, sağlıklı iletişim kuramayanların oranı % 5,7'dir. Bu oran hizmetin niteliği açısından çok önemlidir ve her iki kurum personelinin özveri ve sorumluluk ile hareket ettiğinin kanıtıdır. Gerek DİB personelinin gerekse Sosyal Hizmet Kurumlarındaki personelin sağlıklı iletişim kurması ve bu oranın hayli yüksek oluşu bu alandaki din hizmeti açısından bir kazançtır ve yeni ufuklar çerçevesinde zenginleşmeye açık bir alandır.

TABLO 9		Kurumda belli bir kaynak takip ediyorum.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	15,9%	34,8%	13,0%	33,3%	2,9%	100,0%
	Erkek	10,5%	73,7%	2,6%	13,2%		100,0%
Total		14,0%	48,6%	9,3%	26,2%	1,9%	100,0%

Kurumda belli bir kaynak takip edenlerin oranı % 62,6 olup bu hususta fikir beyan etmeyenlerin oranı % 9,3'tür. Belli bir kaynak takip etmeyenlerin oranı ise toplamda % 28,1'dir. Dezavantajlı gruplara⁶ din hizmeti verirken dinin sahih kaynaklarını takip etmek dinî, insani ve vicdani bir sorumluluktur. Toplumda yaygın olarak kabul gören, dinle ilgili hurafe ve batıl inançlara ilişkin farkındalık oluşturmaya yönelik bilgilendirme yapılmalı ve bu bilgilendirmenin sağlıklı olabilmesi için mutlaka sahih kaynaklar takip edilmelidir. Özellikle ülkemizin sosyo-politik koşulları düşünüldüğünde belli bir sahih kaynağın takip edilmeyişinin ortaya çıkaracağı tahribatın çok büyük olacağı unutulmamalıdır. Bu hususta sorumlu kurumlar muhakkak önlem almalı ve sahih kaynakların takibi sağlanmalıdır.

TABLO 10		Kurumda rutin eğitim faaliyetleri dışında konferans, panel, gezi gibi etkinlikler gerçekleştiriyorum.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	15,9%	49,3%	13,0%	15,9%	5,8%	100,0%
	Erkek	15,8%	50,0%	2,6%	31,6%		100,0%
Total		15,9%	49,5%	9,3%	21,5%	3,7%	100,0%

Verilere bakıldığında kurumda rutin eğitim faaliyetleri dışında konferans, panel ve gezi gibi etkinlikler gerçekleştirenlerin oranı toplamda % 65,4'tür. Bu hususta fikir beyan etmeyenlerin oranı % 9,3 olup, rutin dışı

⁶ Ali Seyyar, "Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (Ankara 12-16 Ekim 2009)*, (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 2: 67-83; İsmail Barış, "Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimlerine Yönelik Hizmetler", 2: 29-49.

herhangi bir etkinlik gerçekleştirmeyenlerin oranı % 25,2'dir. Bu türden bir hizmetin her açıdan desteklenmesi gereği dikkate alındığında, fikir beyan etmeyen % 9,3 ile bir etkinlik gerçekleştirmeyen % 25,2'lik oranlar son derece yüksektir. Ancak bu konuda kimi zaman Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile izin problemlerinin yaşandığı da hatırdan tutulmalı ve izinler konusu çözülmelidir. Din hizmetinin sosyal bir hizmet olarak yürütülebilmesi rutin bir ders anlatma faaliyetiyle sınırlanmamasına ve farklı alanlarda varlık gösterebilmesine bağlıdır. Bu nedenle bu husus da değerlendirilmeli ve hizmet alanlarının çeşitliliği sağlanmalıdır.

TABLO 11		Kurumda gerek eğitim faaliyetleri gerekse diğer faaliyetler çok faydalı oluyor.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	52,2%	33,3%	5,8%	7,2%	1,4%	100,0%
	Erkek	63,2%	21,1%	7,9%	7,9%		100,0%
Total		56,1%	29,0%	6,5%	7,5%	,9%	100,0%

Kurumda gerek eğitim faaliyetleri gerekse diğer faaliyetlerin çok faydalı olduğunu düşünenlerin oranı % 85,1 olup bu oranın yüksek oluşu yürütülen faaliyetlerin verimliliğine de dikkat çekmektedir. % 7,5 ile %9'luk bir grubun, faaliyetlerin faydalı olduğunu düşünmediğini görmekteyiz. Ancak bu oranların oldukça düşük olması sevindiricidir. İlaven burada elde edilmeyen faydanın eğitimciden kaynaklanmış olma ihtimali de göz önünde tutulduğunda faaliyetin bizzat kendisinin faydasız olduğunu söylemek zorlaşmaktadır. Buradan hareketle kurumlardaki gerek eğitim faaliyetleri gerek değerler alanını destekleyici diğer proje ve aktivitelerin artırılarak sürekli ve yaygın hale getirilmesinin faydalı olacağı açıktır.⁷

TABLO 12		Din ve değer eğitimi sürecinde çocukların tutum ve davranışlarında pozitif yönlü değişiklikler gözlemliyorum.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	49,3%	37,7%	8,7%	2,9%	1,4%	100,0%
	Erkek	44,7%	47,4%		7,9%		100,0%
Total		47,7%	41,1%	5,6%	4,7%	,9%	100,0%

Din ve değer eğitimi sürecinde çocukların tutum ve davranışlarında pozitif yönlü değişiklikler gözlemlendiğini ifade edenlerin oranı % 88,8 olup bu oranın yüksek oluşu memnuniyet vericidir. Toplamda % 5,6'lık bir oran

⁷ Ahmet Ergün Bedük, "Sokakta Yaşayan, Çalışan Ve Risk Altındaki Çocuklar", *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (Ankara 12-16 Ekim 2009)*, (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 2: 85-91.

pozitif yönlü bir değişiklik gözlemediğini ifade etmiş olmasına rağmen muhatap grubun özel nitelikleri ve hassasiyetleri düşünüldüğünde bu rakamlar son derece tabiidir. Çocuklarda gözlenen pozitif yönlü değişikliklerin artırılması için bu alandaki dezavantajlar kesin olarak belirlenmeli ve mümkün olduğu ölçüde bu hususların çözülmesi sağlanmalıdır. Bu tür özel nitelikli grupların pozitif yönde ilerlemesi toplumsal bir ilerleme ve toplumsal bir iyileşme demektir ve ülke için büyük bir kazançtır. Bu kazanca erişebilmek için kurumlarda kişi odaklı psikolojik⁸ çalışmalar eşliğinde çalışılarak çocuk ve gençlerin pozitif yönlü ilerlemeler kaydetmeleri sağlanmalıdır.

TABLO 13		Kurum kütüphanesindeki dinî yayınlar çocukların ihtiyacını karşılıyor.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	10,1%	29,0%	21,7%	26,1%	13,0%	100,0%
	Erkek		15,8%	39,5%	44,7%		100,0%
Total		6,5%	24,3%	28,0%	32,7%	8,4%	100,0%

Kurum kütüphanesindeki dinî yayınların çocukların ihtiyacını karşıladığını düşünenlerin oranı % 31,8'dir. Bu hususta fikir beyan etmeyenlerin oranı % 28,0'dır. Kurum kütüphanesindeki dinî yayınların çocukların ihtiyacını karşılamadığını düşünenlerin oranı ise % 41,1 olup bu oran oldukça yüksektir. Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı kurumlarda kütüphane oluşturulmasına dair bir çalışma yapmıştır. Ancak verilere bakıldığında bu çalışmanın henüz ihtiyacı tam olarak karşılamadığı ve yeniden dinî yayınlardan oluşan bir kütüphane oluşturulması gerektiği ortadadır.

TABLO 14		Kurum kütüphanesinde sahit kaynaklar bulunmaktadır.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	11,6%	30,4%	18,8%	29,0%	10,1%	100,0%
	Erkek	5,3%	15,8%	50,0%	28,9%		100,0%
Total		9,3%	25,2%	29,9%	29,0%	6,5%	100,0%

Kurum kütüphanesinde sahit kaynaklar bulunduğunu ifade edenlerin oranı % 34,5'tir. Fikir beyan etmeyenlerin oranı % 29,9'dur. Kurum kütüphanesinde sahit kaynaklar bulunmadığını ifade edenlerin oranı ise %

⁸ Stephen Joseph - David Murphy, "Person-Centered Theory Encountering Mainstream Psychology: Building Bridges and Looking to the Future Self-Determination Theory", *Interdisciplinary Handbook of the Person-Centered Approach Research and Theory*, ed. Jeffrey H. D. Cornelius-White ve dğr. (New York: Springer, 2013), 213-227; Kennon Sheldon, "Person-Centered Approaches, and Personal Goals: Exploring the Links", 227-245.

35,5'tir. Yukarıdaki tablo ile buradaki verileri birlikte değerlendirdiğimizde, sahih kaynakların her kurumda bulunmadığı ve kurumdaki dinî yayınların çocukların ihtiyacını karşılamadığı açıktır. Bu konuda sorumlu olan her iki kurum nitelikli bir çalışma yapmalı ve Sosyal Hizmet Kurumlarının kendi kütüphanelerinin sahih dinî kaynaklar ile desteklenmesi sağlanmalıdır. Din eğitimi verilirken dinin temel kaynakları kullanılarak temel hedefleri kazandırılmaya çalışılmalıdır. Şahsi görüş ve yorumların dinin temel kaynak ve bilgilerinin önüne geçmesini engellemek için bu husus çok önemlidir. Zira çocuk ve gence öğretilmek istenen şahsi fikir ve kişisel yorumlar değil, bizzatı doğru dinî bilgidir. Ayrıca ileriki yaşamlarında çocuk ve gencin dinin temel kaynakları ile bağ kurabilmeleri de yine bu dönemde onlara sağlanacak doğru rehberlik ile mümkün olacaktır.

TABLO 15		Kurum kütüphanesinde Diyanet İşleri Başkanlığının Yayınları bulunmaktadır.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	11,6%	47,8%	8,7%	23,2%	8,7%	100,0%
	Erkek	5,3%	28,9%	36,8%	28,9%		100,0%
Total		9,3%	41,1%	18,7%	25,2%	5,6%	100,0%

Kurum kütüphanesinde Diyanet İşleri Başkanlığının Yayınları bulunmaktadır diyenlerin oranı toplamda %50,4'tür. % 30,8 oranında bir grup ise Kurum kütüphanesinde Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarının bulunmadığını ifade etmiştir. Daha önceki iki tablo ile birlikte değerlendirildiğinde bu Sosyal Hizmet Kurumlarındaki dinî yayınların ihtiyacı karşılamadığı, sahih kaynakların yetersiz olduğu ve DİB Yayınlarının da kurumlarda yeterince yer almadığı görülmektedir. Sonuç itibariyle bu husustaki eksikliklerin özel bir çalışma ile tespit edilerek telafisi sağlanmalıdır.

TABLO 16		Kurum kütüphanesinde Diyanet İşleri Başkanlığının Süreli Yayınları bulunmaktadır. (Diyanet aylık dergi, Diyanet çocuk dergisi gibi...)					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	7,2%	20,3%	13,0%	40,6%	18,8%	100,0%
	Erkek	7,9%	15,8%	26,3%	44,7%	5,3%	100,0%
Total		7,5%	18,7%	17,8%	42,1%	14,0%	100,0%

Kurum kütüphanesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli yayınları bulunmaktadır diyenlerin oranı % 26,2'dir. Ancak % 56,1 oranında kurumlarda DİB'in süreli yayınlarının bulunmadığı ifade edilmiştir. % 17,8 oranında ise bu hususta fikir beyan edilmemiştir.

Bu veriler dikkate alındığında DİB'in güncel toplum meselelerine temas ettiği süreli yayınların Sosyal Hizmet Kurumlarına ulaşmadığı görülmüştür. Bu konuda ilgili ve sorumlu kurumlar işbirliği yaparak süreli yayınların, yayımlandığı süreç içerisinde güncelliğini kaybetmeden kurumlara ulaştırılması sağlanmalıdır.

TABLO 17		Kurumda yalnızca yazılı materyal kullanıyorum.					Total
		Kesinlikle katlıyorum	Katlıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	10,1%	18,8%	4,3%	40,6%	26,1%	100,0%
	Erkek	5,3%	26,3%	10,5%	52,6%	5,3%	100,0%
Total		8,4%	21,5%	6,5%	44,9%	18,7%	100,0%

Kurumda yalnızca yazılı materyal kullanıyorum diyenlerin oranı % 29,9'dur. Fikir beyan etmeyenlerin oranı % 6,5'tir. Kurumda yalnızca yazılı materyal kullanmıyorum diyenlerin oranı ise toplamda % 63,6'dır. Bu verilere bakıldığında kurumda hizmet veren personelin % 50'den fazlası yalnızca yazılı materyalle yetinmemekte ve diğer materyalleri de kullanarak zenginleştirilmiş bir eğitim ortamı sağlamaya çalışmaktadır. Bu husus yetkililer tarafından da desteklenmeli ve yalnızca yazılı materyal kullanılarak değerler eğitiminin didaktik bir metotla sunulması önlenmelidir.

TABLO 18		Kurumda yazılı, görsel, işitsel her türlü materyali kullanarak eğitim veriyorum.					Total
		Kesinlikle katlıyorum	Katlıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	31,9%	43,5%	4,3%	11,6%	8,7%	100,0%
	Erkek	15,8%	39,5%	13,2%	26,3%	5,3%	100,0%
Total		26,2%	42,1%	7,5%	16,8%	7,5%	100,0%

Kurumda yazılı, görsel, işitsel her türlü materyali kullanarak eğitim veriyorum diyenlerin oranı % 68,3'tür. Kurumda yazılı, görsel, işitsel her türlü materyali kullanarak eğitim vermiyorum diyenlerin oranı ise % 24,3'tür. Eğitim ortamının yazılı görsel ve işitsel olarak zenginleştirilmesi niteliğin artırılmasının temel şartlarındandır. Bu sebeple her türlü materyali kullanarak eğitim ortamını zenginleştirilenlerin oranı bunu yapmayanların üç katı olmasına rağmen % 24,3'lük oranın daha da azalması ve tüm personelin yazılı, görsel ve işitsel materyalleri kullanması sağlanmalıdır.

3. Din ve Değer Eğitimi Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Yürütülen Çalışmaların Değerlendirilmesine İlişkin Veriler

Bu bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen çalışmaların değerlendirilmesine ilişkin soruların analizi yapılarak Başkanlığın çalışmalarına yönelik personelin yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler bağlamında Sosyal Hizmet Kurumlarında sunulan hizmetin güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek, güçlü alanların sürdürülmesi, zayıf alanların ise güçlendirilmesine dair bir hareket planı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TABLO 19		Diyanet İşleri Başkanlığı kurumlarda yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize gereken hizmet içi eğitimleri vermektedir.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	11,6%	15,9%	13,0%	46,4%	13,0%	100,0%
	Erkek		21,1%	15,8%	42,1%	21,1%	100,0%
Total		7,5%	17,8%	14,0%	44,9%	15,9%	100,0%

Diyanet İşleri Başkanlığı kurumlarda yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize gereken hizmet içi eğitimleri vermektedir diyenlerin oranı % 25,3 olup, % 14,0 oranında bir grup fikir beyan etmemiştir. % 60,8 oranında bir grup ise Diyanet İşleri Başkanlığı kurumlarda yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize gereken hizmet içi eğitimleri vermemektedir cevabını vermiştir. Bu noktada örneklem grubunun sosyal hizmet alanında hizmet içi eğitim alma durumlarını gösteren tablo 4'e bakıldığında hizmet içi eğitimlerin verildiğini düşünenlerin oranının az oluşunun nedeni daha net anlaşılacaktır. Zira tablo 4'teki verilere göre örneklem grubu rastgele seçilmiş olmasına rağmen, grubun sadece % 39,3'ü sosyal hizmet alanında hizmet içi eğitim almış, % 61,7'si ise bu eğitimleri almamıştır.

Başkanlık gerekli hizmet içi eğitimleri her yıl düzenlemektedir. Ancak yanıtların bunun aksini göstermesi daha çok personel sirkülasyonundan kaynaklanmakla birlikte oranın yüksekliği oldukça şaşırtıcıdır. Özellikle tayinler sebebiyle il bazında yapılan eğitimlere dâhil olamayan veya Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarında sıklıkla yaşanan personel ve koordinatör değişikliklerinden kaynaklanması muhtemeldir. Bu eğitimleri almadan sahada çalışmak yeni problem alanları ortaya çıkaracağından gerekli tedbirler alınmalı ve Sosyal Hizmet Kurumları'nda görev yapan personel muhakkak periyodik eğitimlere tabi tutulmalıdır. Bu eğitimleri alan personelin belli bir süre Sosyal Hizmette çalışma yükümlülüğü olmalı ve eğitim alanlar bu hizmette değerlendirilmemelidir.

TABLO 20		Diyanet İşleri Başkanlığı kurumlarda yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize belli bir ders programı göndermektedir.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	2,9%	13,0%	21,7%	37,7%	24,6%	100,0%
	Erkek	5,3%	10,5%	21,1%	42,1%	21,1%	100,0%
Total		3,7%	12,1%	21,5%	39,3%	23,4%	100,0%

Diyanet İşleri Başkanlığı kurumlarda yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize belli bir ders programı göndermektedir diyenlerin oranı % 15,8'dir. Bu hususta % 21,5 oranında bir grup fikir beyan etmemiştir. Başkanlığın belli bir ders programı göndermediğini söyleyenlerin oranı ise toplamda % 52,7 olup bu oranın yüksekliği bir önceki tabloda olduğu gibi çok şaşırtıcıdır.

Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı, Eylül ayı sonunda Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarına yıllık çalışma takvimi göndermekte ve bu takvimde planlanan aylık konuların büroların yanı sıra Sosyal Hizmet Kurumlarında işlenmesi talep edilmektedir. Ancak verilerden anlaşıldığı kadarıyla bu sistem yeterince verimli olmamıştır. Kurumlara özel hazırlanmış olan müfredat çalışmasına paralel olarak bir yıllık ders programı oluşturulmalı, seçilecek konular, konuların sıralanması, örneklenmesi ve uygulanacak faaliyet planı muhatap kitlenin hassasiyetleri dikkate alınarak planlanmalıdır. İlâveten bu programın hizmet sunan her personele ulaştığına dair gerekli takibat yapılmalıdır. Ayrıca programın her yıl eğitim döneminin başlangıcında eğitimleri verilmeli, örnek etkinliklerle personelin programa uyumu sağlanmalıdır. Aksi halde bu hizmetler el yordamıyla yürümeye mahkum olacak ve planlanan hedefe ulaşamayacaktır.

TABLO 21		Diyanet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarında yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize belli bir kaynak hazırlamıştır.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	20,3%	7,2%	21,7%	23,2%	27,5%	100,0%
	Erkek		21,1%	10,5%	42,1%	26,3%	100,0%
Total		13,1%	12,1%	17,8%	29,9%	27,1%	100,0%

Verilere göre Diyanet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarında yürütülen din ve değer eğitimi uygulamaları konusunda bize belli bir kaynak hazırlamıştır diyenlerin oranı toplamda % 25,2'dir. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı % 17,8'dir. Başkanlık tarafından herhangi bir kaynak hazırlanmadığını söyleyenlerin oranı ise toplamda % 57,0'dir.

Başkanlığın Sosyal Hizmet Kurumlarına özel kaynak hazırlamış olmasına rağmen oranların hayli yüksek oluşu bu konularda yeterli bilgilendirilmenin yapılmadığını göstermektedir. Sosyal Hizmet Kurumları için bir kaynak hazırlanmıştır ancak bunun personele ulaştırılması konusunda aksaklıklar vardır. Bu durum ivedilikle telafi edilmeli ve kurumlarda standart bir değerler eğitimi uygulaması başlatılmalıdır.

Ayrıca bu konuda yazılı, görsel ve işitsel olmak üzere muhatabı çeşitli yönlerle desteklemeye yönelik kaynak zenginliğinin sağlanamamış olması da büyük bir eksikliklerdir.

Bu derece özel grupların eğitim faaliyetleri söz konusu olduğunda belli ve nitelikli bir müfredatın gerekliliği ortadadır. Bu husus Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Aile ve Dinî Rehberlik Dairesinin ortak sorumluluk alanıdır. 2014-2015 yıllarında bir müfredat çalışması yapılmış, ilaveten “Etkinliklerle Değerler Eğitimi” kitabı hazırlanarak alan için özel etkinlikler hazırlanmıştır. Ayrıca Sosyal Hizmet Kurumlarındaki DİB Personeline yönelik olarak hazırlanan “Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi” alandaki büyük boşluğu doldurmuş ve hizmetin niteliğini artırmıştır. Buna rağmen örneklem grubuna sorulan bu sorunun yanıtında ortaya çıkan, müfredat takip etmeyen personelin oranı şaşırtıcıdır. Bu konuda gereken tedbirler alınmalı ve gönderilen çalışmaların il ve ilçelerdeki kurumlara ulaşım ulaşımadığının tespiti yapılmalıdır. Gerekli müfredat ve kaynak kitapların ulaşımı sağlandıktan sonra yıllık plan dâhilinde değerler eğitimi uygulamalarının yürütülmesi sağlanmalı ve bu husus ilgili amirlerin aylık ve merkez teşkilatlarının 3’er aylık denetimine tabi olmalıdır. Sistemin yerleşmesinin akabinde takip aralıkları da ihtiyaca göre yeniden belirlenmelidir.

TABLO 22		Diyanet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarında yürütülen din ve değer eğitimi uygulamalarını takip etmektedir.					Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Kadın	4,3%	24,6%	47,8%	13,0%	10,1%	100,0%
	Erkek		34,2%	31,6%	18,4%	15,8%	100,0%
Total		2,8%	28,0%	42,1%	15,0%	12,1%	100,0%

Diyanet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarında yürütülen din ve değer eğitimi uygulamalarını takip etmektedir diyenlerin toplam oranı % 31,62 olup Başkanlığın bu uygulamaları takip etmediğini ifade edenlerin oranı ise % 27,1’dir. Bu hususta fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 42,1’dir.

Bu verilere bakıldığında Başkanlığın uygulamaları takip ettiğini söyleyenlerin oranı daha yüksektir. Ancak daha dikkat çekici olan fikir beyan etmeyenlerin oranındaki yüksekliktir. Zira Başkanlık bu türden takıbatı resmi yollardan yapmakta ve Din Hizmetleri Yönetim Sistemi /Elektronik Bilgi Sistemi üzerinden bu kontrolleri sağlamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla veri girişlerini Aile ve Dinî Rehberlik Koordinatörlerinin yapması bazı personelin bu durumdan habersiz olmasına yol açmıştır. Bu hususta gerekli bilgilendirilmeler yapılmalıdır.

TABLO 23		Diyabet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarındaki faaliyetlerini her geçen gün geliştirmektedir.					Total
		Kesinlikle katılıyor	Katılıyor	Fikrim yok	Katılmıyor	Kesinlikle katılmıyor	
Cinsiyet	Kadın	30,4%	30,4%	27,5%	7,2%	4,3%	100,0%
	Erkek		55,3%	15,8%	28,9%		100,0%
Total		19,6%	39,3%	23,4%	15,0%	2,8%	100,0%

Diyabet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarındaki faaliyetlerini her geçen gün geliştirmektedir diyenlerin oranı toplamda %58,9'dur. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı % 23,4'tür. Başkanlık her geçen gün faaliyetlerini geliştirmektedir diyenlerin toplam oranı % 58,9'dur. Bu verilere göre Başkanlığın Sosyal Hizmet Kurumları için yeni faaliyetler yeni çalışma alanları üretmektedir. Bu husus Başkanlığın cami dışı din hizmetlerini zenginleştirdiğini ortaya koymaktadır.

TABLO 24		Diyabet İşleri Başkanlığı, Sosyal Hizmet Kurumlarında sunduğumuz Din Hizmetleri ile ilgili karşılaştığımız sorunlarla ilgilenmekte gerektiğinde bize dönüş yapmaktadır.					Total
		Kesinlikle katılıyor	Katılıyor	Fikrim yok	Katılmıyor	Kesinlikle katılmıyor	
Cinsiyet	Kadın	13,0%	24,6%	42,0%	10,1%	10,1%	100,0%
	Erkek		28,9%	23,7%	26,3%	21,1%	100,0%
Total		8,4%	26,2%	35,5%	15,9%	14,0%	100,0%

Diyabet İşleri Başkanlığı Sosyal Hizmet Kurumlarında sunduğumuz Din Hizmetleri ile ilgili karşılaştığımız sorunlarla ilgilenmekte gerektiğinde bize dönüş yapmaktadır diyenlerin oranı % 34,6'dır. Bu hususta fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 35,5'tir. Başkanlığın dönüş yapmadığını düşünenlerin oranı ise % 29,9'dur.

Bu verilere bakıldığında hali hazırda karşılaştığı problemlerde Başkanlıkla iletişim kurmayan/kuramayan ya da kurduğu halde yanıt alamayan bir grup mevcuttur. Bu durum muhatap kitlenin hassasiyeti düşünüldüğünde muhakkak çözülmesi gereken bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

Zira çoğu zaman travma yaşamış bireylerle iletişim kuran ve onlara din hizmeti sunan personelin Başkanlığa rahatlıkla ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu durumlar için psikolog ve Din İşleri Yüksek Kurul uzmanları ile Sosyal Hizmet Uzmanlarından oluşan özel bir komisyon oluşturulmalı ve sahada hizmet sunan personelin karşılaştığı problemlere profesyonel destek sağlanmalıdır.

4. Sosyal Hizmet Kurumlarında Din ve Değer Eğitimi Veren Personelin Pedagojik Yaklaşımını Betimlemeye İlişkin Veriler

Bu bölümde Sosyal Hizmet Kurumlarında din ve değer eğitimi veren personelin pedagojik yaklaşımını betimlemek amacıyla çeşitli sorular sorulmuş ve bu ekseninde verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

TABLO 25		Kurumdaki çocukların kurum bakımı altında olmasından kaynaklanan özel hassasiyetlerini dikkate alıyorum.			Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	
Cinsiyet	Kadın	79,7%	18,8%	1,4%	100,0%
	Erkek	63,2%	36,8%		100,0%
Total		73,8%	25,2%	,9%	100,0%

Kurumdaki çocukların hassasiyetlerini her zaman dikkate aldığımı söyleyenlerin oranı % 73,8'dir. Çocukların hassasiyetlerini genellikle dikkate aldığımı ifade edenlerin oranı % 25,2'dir. Çocukların hassasiyetlerini ara sıra dikkate alanların oranı ise % 0,9'dur. Tablodaki veriler genel itibariyle çocukların hassasiyetlerinin dikkate alındığını göstermektedir.

Muhatap kitlenin ihmal, istismar mağduru olduğu, bazen aşırı koruyucu bazen de dışlayıcı tavırlarla toplum tarafından ötelendiklerini hissettikleri ve buna bağlı olarak özgüven problemleri⁹ yaşadıkları bir gerçektir. Özellikle aile ortamı dışında yaşamak durumunda kaldıkları düşünüldüğünde çocukların akranlarından çok daha hassas oldukları¹⁰, bu sebeple kendilerini kabul düzeylerinin oldukça düşük olduğu¹¹ ve buna bağlı olarak çocuk-

⁹ Fatma Işıl Bulut - Uğur Özdemir, "Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği," *Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Hizmetler Dergisi* 1/7 (1998), 47.

¹⁰ Sabri Özbaydar, "Bebeklikte Uyandırılan Güvensizliğin Uzak ve Yakın Etkileri", *Aile ve Çocuk Dergisi* 6 (1987): 27. ; Deborah J. Johnson v. dğr., "Vulnerable Childhood in a Global Context: Embracing the Sacred Trust", *Vulnerable Children Global Challenges in Education, Health, Well-Being, and Child Rights*, ed. Deborah J. Johnson ve dğr. (New York: Springer, 2013), 1-10.

¹¹ İbrahim Cılga, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1989), 53.

ların hassasiyet ve kırılabilirlik eşiklerinin çok daha düşük olduğu hatırd tutulmalı ve onlara yönelik tavır ve davranışlar bu düşük eşik kriterinden hareketle planlanmalıdır. Kullanılan dil başta olmak üzere, eğitim ortamı ve eğitiminin profili büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple çocukların hassasiyetlerinin birincil derecede dikkate alınması gerekmektedir.

TABLO 26		Çocuklara şahsi hikâyelerine dair sorular yöneltilmem gerektiğinin farkındayım.				Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	
Cinsiyet	Kadın	89,9%	5,8%	1,4%	2,9%	100,0%
	Erkek	68,4%	21,1%		10,5%	100,0%
Total		82,2%	11,2%	,9%	5,6%	100,0%

Çocuklara şahsi hikâyelerine dair sorular yöneltilmem gerektiğinin her zaman farkında olanların oranı % 82,2, genellikle farkında olanların oranı % 11,2'dir. Bu durumu nadiren dikkate alanların oranı % 5,6, ara sıra dikkate alanların oranı ise % 5,6'dır.

Genel olarak oranın yüksek olduğunu ve çocukların şahsi hikâyelerinin DİB personeli tarafından kesinlikle irdelenmemesi gerektiğine dair bir farkındalığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta DİB personeli için en önemli husus “cinsel istismara uğramış çocuk”, “annesini veya babası tarafından terk edilmiş çocuk” veya “suç mağduru çocuk” değil muhatabının yalnızca “çocuk” olmuş olmasıdır.¹²

Kurum bakımı altındaki çocukla kurulacak olan iletişimin niteliği veya çocuğa yönelik olarak hissedilen ön yargı hem iletişim sürecini etkileyecek hem de iletişim sürecinde önemli noktaların gözden kaçırılması riskini beraberinde getirecektir.

TABLO 27		Çocuklara şefkatle muamele ediyorum.				Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	88,4%	8,7%	1,4%	1,4%	100,0%
	Erkek	97,4%	2,6%			100,0%
Total		91,6%	6,5%	,9%	,9%	100,0%

Çocuklara her zaman şefkatle muamele ettiğini ifade edenlerin oranı % 91,6'dır. Genellikle şefkatle muamele edenlerin oranı ise % 6,5'tir. Toplamda çocuklara şefkatle muamele edenlerin oranı % 98,1 olup, bu oran DİB personelinin dinin şefkat kanadını kırılabilir kesimlere sarılmada kullandığının bir işaretidir.

¹² Melek Er Sabuncuoğlu, “Kurum Bakımı Altındaki Çocukların Psikolojik Özellikleri ve İletişim”, *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, ed. Huriye Martı (Ankara, DİB Yayınları, 2015), 30-39.

Kurumlarda tüm eğitim faaliyetlerinde çocuk ve gençlere öğretilecek bilgilerin büyük bir kısmının Allah Resulünün gençlere yönelik eğitim faaliyetlerinde uyguladığı¹³ gibi somut gerçekliklere dayanması, gündelik hayattan alınması ve onların anlayacakları, yadırgamayacakları ve ihtiyaçlarını giderecek bir dil ile şefkat ve merhamet ekseninde anlatılması gerekmektedir. (Nisa 4/62; Âli-İmrân 3/159).

Ancak burada personel şefkat ve acıma hislerini birbirine karıştırmamalıdır. Bir çocuk kendisine acındığını hissederse her türlü iletişime karşı tepki gösterebilir. Oysa bu çocukların sağlıklı bir iletişime sahip olmaları için kendilerini açma ve iletişim becerilerini geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bu sebeple DİB personeli şefkat ve merhamet dozunu iyi ayarlamalı ve bu duygularını somut olarak sarılma, dokunma ya da ağlama şeklinde değil, çocuğa yumuşak bir üslup kullanarak sergilemelidir.

Aile ortamında sevgi göremeyen çocuk ve gençlere yaşlarına uygun bir biçimde sevgi gösterilmesi önemlidir. Zira yetersiz sevgi, kendine güvensizlik doğurur. Sevgi ve ilgi gösterilirken dikkat edilmesi gereken durumlar vardır. Özellikle ebeveyn yoksunluğu ile büyüyen çocuk ve gençlerin dokunma ve hissetme ihtiyacı zaman zaman diğer çocuklardan fazla olabilmektedir. Bu sebeple sarılmayı, kucaklamayı ve yan yana oturmayı isteyebilirler. Bu durumlarda çocuğun örselenmiş olma ihtimali göz önünde bulundurulmalı ve ileriki yaşantısında bu hususta istismarına yol açmamak için mahremiyet ilkesine dikkat edilmelidir. Bedenin özel ve kıymetli olduğunu, mahremiyetine özen gösterilmesi gerektiğini çocuklara öğretmek büyük önem taşımaktadır.

TABLO 28		Çocuklara sağlam bir din ve değer algısına ulaşmalarında rehberlik ediyorum.				Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	71,0%	26,1%	1,4%	1,4%	100,0%
	Erkek	86,8%	13,2%			100,0%
Total		76,6%	21,5%	,9%	,9%	100,0%

Din eğitimi verilirken dinin temel kaynakları kullanılmalı ve bu çerçevede dinin temel ilke ve hedefleri kazandırılmaya çalışılmalıdır. Şahsi görüş ve yorumların ya da belli grup ya da cemaatlerin dinin temel kaynak ve bilgilerinin önüne geçen yorumları ile din eğitimi verilmemelidir. Bu kurumlardaki çocuk ve gence öğretilmek istenen şahsi fikirler belli kişi ya da grupların dinî yorumları değil, bizatihi doğru dinî bilgidir.

DİB görevlisi ayrıca onların problemlerine dinî referanslardan beslenen çözümler üretebilmeli, Allah, âhiret, kader gibi inanç konularındaki sorula-

¹³ Mustafa Baydar, “Hz. Peygamber Sünnetinde Terbiye”, *İslâm’da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Komisyon, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 172.

rına cevap bulma noktasında da hizmet sunmalıdır. Yanlış geleneksel kabullerin ortadan kaldırılarak, hurafe ve bidatler hakkında farkındalık oluşturulması, bilhassa dinin her türlü zulmü ve şiddeti reddeden bakış açısının anlatılması gerekmektedir.

Buna ilaveten ileriki yaşamlarında çocuk ve gencin dinin temel kaynakları ile bağ kurabilmeleri de yine bu dönemde onlara sağlanacak doğru rehberlik ile mümkün olacaktır. Onlara manevi destek sağlayan DİB personeli bu kişileri belki de hayatlarında ilk kez sahih kaynaklarla buluşturma imkanına sahip olacaktır. Bu sebeple personel bu hususta özellikle titiz davranmalı, çocukları hayatları boyunca doğru dinî bilgi için başvurabilecekleri kaynaklar ve bilgiler konusunda rehberlik etmelidir.

TABLO 29		Çocuklara sürekli nasihat ediyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	7,2%	18,8%	44,9%	27,5%	1,4%	100,0%
	Erkek	13,2%	39,5%	42,1%	5,3%		100,0%
Total		9,3%	26,2%	43,9%	19,6%	,9%	100,0%

Tablodaki verilere göre çocuklara sürekli nasihat edenlerin oranı % 9,3'tür. Genellikle nasihat edenlerin oranı % 26,2'dir. Ara sıra nasihat edenlerin oranı % 43,9, nadiren nasihat edenlerin oranı % 19,6'dır. Sürekli öğüt vermek, onları yönlendirmek bağımsızlıklarını sınırlayabilir. Ayrıca belirli bir süre sonra bu öğütlerden ve yönlendirmelerden sıkılabilirler. Onlara öğüt vermek yerine davranışlarla rol model olunmalı, vaaz ve nasihat gibi tek yönlü bir üslup yerine dinleme, anlama ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsenmelidir.

TABLO 30		Derse ya da etkinliklere katılmayan çocukları zorluyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	2,9%	1,4%	15,9%	26,1%	53,6%	100,0%
	Erkek		5,3%	36,8%	5,3%	52,6%	100,0%
Total		1,9%	2,8%	23,4%	18,7%	53,3%	100,0%

Derse ya da etkinliklere katılmayan çocukları her zaman zorluyorum diyenlerin oranı % 1,9'dur. Katılmayan çocukları genellikle zorluyorum diyenlerin oranı ise % 2,8'dir. Ders ya da etkinliklere katılmayan çocukları ara sıra zorluyorum diyenlerin oranı % 23,4, nadiren zorluyorum diyenlerin oranı % 18,7, hiç zorlamıyorum diyenlerin oranı % 53,3'tür. Çocukları zorlama konusunda oranların hayli düşük olması sevindiricidir. Zira kurum bakımı altındaki çocukları din ve değer eğitimi için zorlamaya tabi tutmak onların travmatik deneyimlerini ve buna dönük hislerini din ve

inanç sistemlerine yansıtılmalarına neden olacaktır. Bu büyük bir açmazdır ve tamiri mümkün değildir. Bu sebeple çocuk ve gençlerin hiçbir zorlamaya tabi tutulmadan kendi arzularıyla değerler eğitimi ve etkinliklerine katılmaları sağlanmalı, bu çerçevede katılmak istemeyenler için merak ve ilgi uyandıran aktiviteler organize edilmelidir.

Kurum bakımı altındaki çocukların güven duygusunun zedelenmemesi özel önem arz etmektedir. Bu sebeple çocuk dışarıdaki zorbalık ve zorlamaların kurum içerisine giremeyeceğinden emin olmalı, kurum içerisinde bedensel ve ruhsal olarak kendisini güvende hissetmelidir. Bu hususta DİB personeli hassas davranmalı, eğitim amacıyla dahi olsa asla zorlamalarda bulunmamalıdır.

TABLO 31		Yaşanan sorunlarda kurum uzmanlarından destek alıyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	7,2%	34,8%	37,7%	14,5%	5,8%	100,0%
	Erkek	31,6%	15,8%	28,9%	15,8%	7,9%	100,0%
Total		15,9%	28,0%	34,6%	15,0%	6,5%	100,0%

Yaşanan sorunlarda kurum uzmanlarından her zaman destek alanların oranı % 15,9'dur. Genellikle destek aldığını ifade edenlerin oranı % 28,0'dır. Ara sıra destek aldığını söyleyenlerin oranı % 34,6'dır. Yaşadığı sorunlarda kurum uzmanlarından nadiren destek aldığını söyleyenlerin oranı % 15,8 hiç destek almayanların oranı % 6,5'tir.

Özel bir grupta karşı karşıya olan DİB personelinin yaşanan sorunlarda çocuğun gelişim düzeyine ve olumsuz yaşantılarına uygun baş etme yöntemlerine tek başına karar vermesi ve uygulaması yeni problemlere yol açacaktır. Bu sebeple DİB personeli kurum çalışanı ve birincil bakım veren kişinin kontrolünde ve desteğinde yaşanan sorunlara çözüm üretilmelidir. DİB personeli kurumdaki yönetici başta olmak üzere birincil bakım veren personele kadar her düzeydeki kişiyle iletişim halinde olmalı, çocuklara faydalı olabilecek her türlü etkinlik için işbirliği yapmalıdır. DİB personeli değerler eğitimi verdiği Sosyal Hizmet Kurumunun özellikle müdürü ile koordineli çalışmalar yürütmeli, ihtiyaç durumlarında kurum yöneticileri tarafından desteklenmelidir. Bu husus ulaşılmak istenen hedefe sağlıklı ve hızlı ulaşılması için son derece önemlidir ve ihmal edilmemelidir.

Her iki kurum personelinin işbirliğine dayalı çalışmalar, periyodik olarak yapılmalı ve kayıt altına alınarak muhtemel personel değişikliği durumları için her iki kurum için kurumsal hafıza oluşturulmalıdır. Ayrıca kuruluşlarda korunma altında olan çocukların korunma altına alınma nedenlerini de göz önünde bulundurarak hususi nitelikli hizmet sunabilmek için kuruluş yetkilileriyle işbirliği yapılarak manevi eğitim verilmelidir.

İlaveten DİB personelinin ihtiyaç halinde bizzat kendilerinin de yardım alması sağlanmalı ve bu husus yalnızca muhatap kitle olan çocuklar açısından değil, onlara eğitim desteği sağlayan personel açısından önemle ele alınmalı ve gerekli adımlar atılmalıdır. Zira mevcut uygulamada DİB personeline bizzat kendilerine Aile Bakanlığı tarafından herhangi bir profesyonel destek sağlanmamaktadır. Oysa bu husus eğitimcinin bizzat kendi psikolojisinin de korunması ve güçlendirilmesi açısından ihmal edilmemesi gereken bir alandır.

TABLO 32		Bir eğitimci olarak, her eğitimcinin çocuklarla korumak zorunda olduğu mesafe ve sınırların farkındayım.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	65,2%	27,5%	4,3%		2,9%	100,0%
	Erkek	63,2%	28,9%	5,3%	2,6%		100,0%
Total		64,5%	28,0%	4,7%	,9%	1,9%	100,0%

Bir eğitimci olarak çocuklarla korumak zorunda olduğum mesafenin her zaman ve genellikle farkındayım diyenlerin oranı toplam olarak % 88,5 olup, oranın yüksekliği memnuniyet vericidir. Ara sıra farkında olduğunu ifade edenlerin oranı % 4,7, nadiren farkında olanların oranı %,9'dur.

Aile ortamında sevgi ve ilgiden mahrum kalan çocuklara sevgi ve ilgi gösterilmesi önemlidir. Ancak bu ilgi ve sevgi sırasında mahremiyet ölçülerine dikkat edilmeli, personel gerek kendisi gerekse muhatabı açısından hiç bir yanlış anlaşılmaya fırsat vermemelidir. Gerekli mesafenin doğru bir şekilde oluşturulabilmesi ve korunması için personele özel eğitimler verilmeli, eğitime başlamadan önce her türlü tedbir alınmalıdır. Zira bu konuda yaşanacak olumsuz durumlar yanlış anlamaya dayalı dahi olsa çocuğun kuruma karşı güven duygusunu zedeleyebilir. Aynı zamanda bu tür durumlar çocuğun yeni travmalar yaşamasına da neden olabilir. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde DİB personeli, bu mesafenin bilincinde olarak eğitim faaliyetlerini sürdürmelidir.

TABLO 33		Gerektiğinde ders anlatmak yerine çocukları dinlemeye de zaman ayırıyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	23,2%	31,9%	42,0%	1,4%	1,4%	100,0%
	Erkek	23,7%	44,7%	31,6%			100,0%
Total		23,4%	36,4%	38,3%	,9%	,9%	100,0%

Gerektiğinde ders anlatmak yerine çocukları dinlemeye zaman ayırıyorum sorusuna her zaman yanıtını verenlerin oranı % 23,4, genellikle yanıtını verenlerin oranı % 36,4'tür. Bu soruya ara sıra yanıtını verenlerin oranı % 38,3, nadiren yanıtını verenlerin oranı %,9'dur. Gerektiğinde çocukları dinlemeye hiç zaman ayırmıyorum diyenlerin oranı %,9'dur. Çocuk ve gençlerle iletişim kurmak ve bu iletişimi sürdürmek güç olabilir. Özellikle didaktik bir eğitim modeli ile sürekli anlatan pozisyonda olmak onlar için can sıkıcı olabilir. Bu sebeple etkin bir dinleme ve empati kurulmalıdır. Dinleme anlamayla, anlama da empatiyle ilişkilidir.¹⁴ Bu çerçevede onların kendilerini rahatlıkla ifade etmelerine imkân sağlanmalı, sözleri sonuna kadar dinlenmelidir. Anlattıkları hoşla gitmese dahi sonuna kadar dinlenmeli, açıklama yapılacaksa onların sözü kesilmeden yapılmalıdır. Sözlerinin değerli olduğu hissettirilmeli asla küçümsenmemeli, gerekirse derse ara verilerek kişinin kendisini ifade etmesine fırsat tanınmalıdır.

Kurum bakımı altındaki çocukların sağlıklı ruhsal bir gelişime sahip olmaları için kendilerini açma iletişim becerisini geliştirmelerine ortam sağlanmalıdır. Bu sayede ruhsal sorunları, kendisinin farkında olmadığı zayıf, güçlü yönleri, davranışlarının farkına varması sağlanır. Sorunlarını bastırarak yerine paylaşarak sorun çözme becerisi de geliştirmesine katkı sağlar. Bu durum ancak saygı¹⁵ ve empatiyi temel alan bir iletişim kurulması ile sağlanabilir.

TABLO 34		Kendi çabalarımla elde ettiğim görsel ve işitsel çeşitli materyaller kullanarak dersimi zenginleştiriyorum.				Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	
Cinsiyet	Kadın	30,4%	53,6%	13,0%	2,9%	100,0%
	Erkek	31,6%	36,8%	31,6%		100,0%
Total		30,8%	47,7%	19,6%	1,9%	100,0%

Kendi çabaları ile görsel ve işitsel çeşitli materyaller kullanarak dersini her zaman zenginleştirdiğini ifade edenlerin oranı % 30,8, bunu genellikle yapanların oranı ise % 47,7'dir. Toplam orana bakıldığında ise % 78,5 oranında personelin kendi çabalarıyla dersini zenginleştirdiğini ifade edebiliriz.

¹⁴ Üzeyir Ok, "Dini Danışmanlık: Tanım ve Uygulama," *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 7-26.

¹⁵ Micheal Vincent O'shea, *Social Development and Education* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1909), 117- 121.

Etkin dinleme¹⁶ ve empatinin hâkim olduğu¹⁷, zengin eğitim ortamlarının ve materyallerinin oluşturulduğu ve çağın pedagojik verileriyle uyumlu stratejilerle desteklenen bir eğitim programının bu kurumlarda başarı sağlamak için gerekli olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple gerektiğinde kendi ürettiği ya da çocuklarla birlikte yapmayı planladığı farklı materyaller geliştirebilmeli ve bunları kullanmalıdır. Ancak bu noktada eğitimcinin kullandığı görsel, işitsel ya da yazılı materyallerin hassasiyetle seçilmiş, ilgili kurumların denetiminden geçmiş olması ve bu materyallerin gerek kurumun gerekse çocukların hassasiyetlerini öncelemesi ve çocuğu merkeze alması¹⁸ gerekmektedir.

TABLO 35		Kurumda eğitim faaliyetleri dışında çocuklarla zaman geçiriyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	20,3%	18,8%	44,9%	10,1%	5,8%	100,0%
	Erkek	5,3%	15,8%	55,3%	10,5%	13,2%	100,0%
Total		15,0%	17,8%	48,6%	10,3%	8,4%	100,0%

Kurumda eğitim faaliyetleri dışında çocuklarla zaman geçiriyorum sorusuna her zaman ve genellikle yanıtı verenlerin toplam oranı % 32,8'dir. Ara sıra diyenlerin oranı % 48,6'dır. Kurumda eğitim faaliyetleri dışında çocuklarla nadiren zaman geçirenlerin oranı % 10,3, hiç zaman geçirmeyenlerin oranı % 8,4'tür. Kurumda eğitimci yalnızca ders anlatıp giden bir pozisyonda olmamalı, çocuk ve gençlerle farklı aktivitelerde birlikte olmalı farklı sosyal ortamlarda da onlara rehberlik etmelidir.

TABLO 36		Çocuklar için iyi bir örnek- rol model olmam gerektiğinin farkındayım.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	81,2%	14,5%	1,4%	1,4%	1,4%	100,0%
	Erkek	86,8%	10,5%			2,6%	100,0%
Total		83,2%	13,1%	,9%	,9%	1,9%	100,0%

Çocuklar için iyi bir örnek- rol model olmam gerektiğinin her zaman farkındayım diyenlerin oranı % 83,2'dir. Genellikle farkında olduğunu ifa-

¹⁶ Zeynep Cihangir Çankaya, *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011), 94.

¹⁷ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2002), 157-193.

¹⁸ Christine Doddington - Mary Hilton, *Child-Centred Education Reviving The Creative Tradition* (London: Sage Publications, 2007), 55-59.

de edenlerin oranı % 13,1 olup, toplam oran % 96,3'tür. Bu oran son derece memnuniyet vericidir. Zira günümüzde özellikle gençlerle ilgili yapılan araştırmalar onların fiziki ve psikolojik yönden kendilerine en sevgi ve şefkat gösteren modellerle özdeşleştiklerini göstermektedir.

Sosyal hizmet kurumlarındaki çocuk ve gençler diğer tutum ve davranışlarında olduğu gibi ahlaki dinî tutum ve davranışlar konusunda da en çok özdeşim kurdukları kimselerden etkilenmektedirler. Bu nedenle DİB personeli bu konudaki büyük sorumluluğunun farkında olmalı, hem Müslüman bir birey olarak, hem de kurumsal temsiliyet açısından çocuklar için rol model olabilmelidir.

TABLO 37		Din ve değer eğitiminin bu kurumlarda isteğe bağlı olarak yürütülmesi gerektiğini düşünüyorum.					Total
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Cinsiyet	Kadın	36,2%	27,5%	15,9%	10,1%	10,1%	100,0%
	Erkek	50,0%	5,3%	13,2%	5,3%	26,3%	100,0%
Total		41,1%	19,6%	15,0%	8,4%	15,9%	100,0%

Din ve değer eğitiminin Sosyal Hizmet Kurumlarında isteğe bağlı olarak yürütülmesi gerektiği sorusuna her zaman yanıtını verenlerin oranı % 41,1, genellikle yanıtını verenlerin oranı % 19,6'dır. Bu oranın toplamda % 60'ı aştığını görmek memnuniyet vericidir. Ancak bu kurumlarda din ve değer eğitiminin ara sıra isteğe bağlı olması gerektiğini düşünenlerin oranı % 15,0, nadiren isteğe bağlı olması gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 8,4, hiç isteğe bağlı olmamalı diyenlerin oranı ise % 15,9'dur. Toplamda % 39,3 oranında bir grubun Sosyal Hizmet Kurumlarında din eğitiminin isteğe bağlı olması konusunda olumsuz görüş beyan ettiklerini görmekteyiz. Dinin sevgi, şefkat ve merhamet yüzünü en çok hissettirmek zorunda olduğumuz bu grubun zorunlu bir din ve değer eğitimine tabi tutulması abesle iştigaldir. Bu çocuklara dersin muhtevası, niteliği tatlılıkla izah edilmeli, örnek sunumlarla derse teşvik ve katılım sağlanmalı ama asla zorlanmamalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde dezavantajlı gruplardan biri olarak kabul edilen Sosyal Hizmet Kurumları'nda korunma altında olan çocuklara yönelik sunulan manevi destek hizmetlerinin bir alan çalışması eşliğinde incelendiği bu makalede, devlet eliyle sosyal hizmet grubunda hizmet götürülen çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, sevgi evleri, çocuk evleri, yetiştirme yurtları ve çocuk destek merkezlerindeki bireylere verilen manevi destek hizmetlerinin bir ihtiyaç, gereklilik ve bilimsel zeminde yürütülüp yürütülmediğini

belirlemeye çalıştık. Bu çerçevede kurumlardaki manevi destek hizmetlerini yürütme sorumluluğunu taşıyan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili birimlerinin 1) alana özel personel istihdam ederek büyük bir adım atmış olduğunu 2) bu personelin eğitim seviyesinin en az lisans düzeyinde olup, yüksek lisans ve doktora düzeyinde de personel ile alanda hizmet verdiğini 3) alana özel iki kaynak hazırlamış olduğunu 4) alanda çalışacak personele periyodik olarak hizmet içi eğitimler verdiğini 5) bu hizmeti sunarken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile işbirliği içerisinde hareket ettiğini 6) ve hizmetin takibi için gerekli elektronik alt yapıyı oluşturduğunu tespit ettik.

Tüm bu olumlu sonuçlara rağmen kurumlardaki hizmetin niteliğinin tek başına bir din bilgisi verilmesinin ötesinde olması ve manevi rehberlik ve danışmanlık yönünün ağır basması nedeniyle 1) personelin ilahiyat alanının yanı sıra sosyal hizmet ve manevi danışmanlık konusunda uzmanlık gerektiren eğitimlere ihtiyaç duyduğu 2) meselenin önemi ve hassasiyeti dikkate alındığında bu çerçevede sunulan hizmet içi eğitimlerin yetersiz kaldığı 2) alana özel hazırlanan kaynakların henüz ihtiyacı karşılayacak nicelik ve nitelikte olmadığı 3) personel sirkülasyonu nedeniyle kurumsal hafıza oluşturulması ve hizmetin devamlılığı noktasında bir takım eksikliklerin olduğunu tespit ettik. Bu çerçevede önerilerimiz şu şekildedir:

1. Sosyal hizmet kurumlarında verilen din hizmeti siyasi ve ideolojik temellerden beslenmemeli, bilakis bu alanlardan uzak bir zeminde yalnızca doğru dinî bilgi üzerinden şekillendirilmelidir. Din eğitimi verilirken dinin temel kaynakları kullanılmalı ve bütüncül bir metotla dinin temel nitelikleri ve ilkeleri kazandırılmaya çalışılmalıdır. Şahsi görüş ve yorumların dinin temel kaynak ve bilgilerinin önüne geçmesini engellemek için bu husus bilhassa önemlidir. Zira çocuk ve gence öğretilmek istenen doğru bir inanç ve değer sistemidir. Bu hususa ilaveten toplumda yaygın olarak kabul gören, dinle ilgili hurafe ve batıl inançlara ilişkin farkındalık oluşturmaya yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmalı, çocuk ve gençlerin sosyal hayatta karşılaşması muhtemel meselelerde önceden haberdar olması ve ona göre bir tavır geliştirmesi sağlanmalıdır.
2. Çocukların manevi eğitim ihtiyaçlarına paralel olarak onların konuyla ilgili ihtiyaçlarına cevap verecek yazılı, görsel ve işitsel kaynak kitaplar hazırlanmalı ve hazırlanan bu kitaplarda yaş grupları ve cinsiyet gibi özelliklerin yanı sıra onların manevi desteğe yönelik derinlikli ihtiyaçları ve algı düzeyleri dikkate alınmalıdır. Materyal konusunda özellikle anne baba yoksunu, ağır vakalarda istismar mağduru çocuk ya da gençlerin muhatap kitle olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Zira bu çocuklar örselenmeden kaynaklanan geçmiş yaşam deneyimlerinden dolayı akranlarına göre algı ve anlamlandırmada farklı bir

gelişim düzeyinde olabilirler. Bu sebeple muhatabın algı düzeyinin ve duygu durumlarının seviyesine göre bir eğitim düzeyi belirlenmelidir. Bu sebeple hazırlanması planlanan yayınlar seçilecek konular, konuların sıralanması, örneklenmesi ve uygulanacak faaliyet planı bu kırılğan kitleye göre ayarlanmalı, materyaller sosyolojik, psikolojik ve eğitim yönüyle değerlendirilmeli, bilhassa sosyal hizmet uzmanlarının da görüş ve önerileri dikkate alınarak çocukların istifadesine sunulmalıdır.

3. İlaveten Başkanlığın yazılı ve görsel materyalleri başlangıç seviyesinde kalmamalı ve çağın pedagojik yönelimleri ile zenginleştirilmelidir. Başkanlık, personelin kaynaktan haberdar olmasını sağlanmalı ve kaynağın kullanımına dair özel eğitimler vermelidir. Verilere bakıldığında bu durum henüz ilk aşamasında sekteye uğramıştır. Personel kaynaktan habersizdir ve sunduğu hizmeti kendi çabaları ile gerçekleştirmekte olup bu hususta nitelikli ve belli bir standart henüz yakalanamamıştır. İlaveten Başkanlık, kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik toplumda farkındalık oluşturmaya yönelik afiş, kısa film, video ya da televizyon programlarıyla kollektif bilinç oluşturmalı ve bu hususta toplumsal bir sorumluluk bilinci oluşmasına önayak olmalıdır.
4. Bu kurumlarda sunulan din hizmeti belli bir plan ve program dâhilinde sistematik bir eğitim faaliyeti olarak sunulmalıdır. Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı her yıl Eylül ayı sonunda Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarına yıllık çalışma takvimi göndermekte ve bu takvimde planlanan aylık konuların büroların yanı sıra Sosyal Hizmet Kurumlarında da işlenmesini talep etmektedir. Ancak verilerden anlaşıldığı kadarıyla bu sistem yeterince verimli olmamıştır. Kurumlara özel hazırlanmış olan bir müfredat ihtiyacı ortadadır. Alana özel bir müfredat ve sistematik bir ders planı ile eğitim sürdürülmeli, dersler deneme yanılma yöntemi ile uygun olmayan yöntemlerin sil baştan yenilenmesi şeklinde gerçekleştirilmemelidir. Bunun yerine yeni yöntem ve uygulamalar ciddiyetle takip edilmeli ve Kurum bakımı altındaki çocuklara özel din eğitimi kuramları geliştirilmeli, bu kuramlardan hareketle etkili ve verimli eğitim modelleri oluşturulmalı, bu modeller çerçevesinde din hizmeti sunulmalıdır. Pilot uygulamalarla tecrübe edilmiş ve faydası kanıtlanmış yöntem ve metotlar kullanılmalı, bu hususta vakit kaybı olabilecek verimsiz uygulamalar saptanarak onlardan vazgeçilmelidir.
5. Mevcut sürenin din ve değerler eğitimi açısından yetersiz oluşu personel açısından büyük bir handikaptır. Zaten hassas bir grupta muhatap olmanın getirdiği ilave sorumluluk düşünüldüğünde eğitim süre-

sinin yeterli olmayışı eğitimin kalite ve verimini düşürecek ve istenen hedefe ulaşmayı engelleyecektir. Bu husus müfredat planlamasında ele alınmalı ve eğitim için yeterli süre verilmelidir. Bu eğitimin devamlılığı esas olmalı ve periyodik bir sistematiği bulunmalıdır. Kesintili ve uzun aralıklar verilerek yapılan eğitim faaliyetleri fayda sağlamayacaktır.

6. Eğitim süreci boyunca ütopye ve aşırı idealize edilmiş, gerçeklikten uzak yaklaşımlar yerine gündelik hayatın gerçekleri ve ihtiyaçları ile bağdaşan bilgiler öncelikli olarak verilmeli ve onlar için yaşanabilir bir din algısı oluşturulmalıdır. Bir dünya görüşü oluşturabilmeleri, onlara yön verecek değerleri tanımaları, hayatın anlamını keşfedebilmeleri ve hayat içinde kendilerine bir yön bulabilmeleri ancak böylelikle mümkün olacaktır. Çocuk ve gençlere yönelik din eğitiminde ve manevi rehberlik faaliyetinde bu yaklaşım, onların zihninde dinî işlevsel hale getirecek ve öğrenilen bilgiler kolaylıkla davranışa dönüştürülecek akabinde bu çocuklarda pozitif yönlü değişimler gözlemlenebilecektir.
7. Ayrıca bu çocukların zorunlu bir din ve değer eğitimine tabi tutulması da abesle iştigaldir. Bu çocuklara dersin muhtevası, niteliği olabildiğince tatlılıkla ve samimiyetle izah edilmeli, örnek sunum ve ilgi çekici aktivitelerle derse teşvik ve katılım sağlanmalı ama çocuklar katılım ve uygulama konusunda asla zorlanmamalıdır. Zira kurum bakımını altındaki çocukları din ve değer eğitimi için zorlamaya tabi tutmak onların travmatik deneyimlerini ve buna dönük hislerini din ve inanç sistemlerine yansıtmasına neden olacaktır. Bu büyük bir açmazdır ve tamiri mümkün değildir. Bu sebeple çocuk ve gençlerin hiçbir zorlamaya tabi tutulmadan kendi arzularıyla değerler eğitimi ve etkinliklerine katılmaları için çaba gösterilmelidir. Tüm bu aktiviteler merhamet ve yumuşaklık ekseninde, duygusal boyut asla ihmal edilmeden yapılmalıdır.
8. Sosyal Hizmet Kurumlarında din eğitimi, hem ilahiyat hem de sosyal hizmet alanında uzman personeller tarafından verilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu iki alanda yetişmiş uzman personele sahip olmadığından ilk etapta sosyal hizmetin gerektirdiği bilgi ve beceriyi yoğun ve sistematik eğitimlerle personeline kazandırmalıdır. Uzun vadede ise ilahiyat fakültelerinde bu alana dair bir müfredat oluşturulması ve alana özel personel yetiştirilmesinde önyak olmalıdır. Bu alandaki ihtiyaç duyduğu personel sayısı ve personelden talep ettiği nitelikleri belirlemeli, üniversiteler başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarla bu hizmetin alt yapısını güçlü ve bilimsel temellere oturtmalıdır. Batı dünyasıyla karşılaştırıldığında çok geç kalmış

olan bu sistematığın daha da geç olmadan kurulması temel bir ihtiyaçtır.

9. DİB personeli kurumdaki yönetici başta olmak üzere birincil bakım veren personele kadar her düzeydeki kişiyle iletişim halinde olmalı, çocuklara faydalı olabilecek her türlü etkinlik için işbirliği yapmalıdır. Ayrıca kuruluşlarda korunma altında olan çocukların korunma altına alınma nedenlerini göz önünde bulundurarak hizmet sunabilmek için kuruluş ve özel bir grupla karşı karşıya olan DİB personelinin yaşanan sorunlarda çocuğun gelişim düzeyine ve olumsuz yaşantılarına uygun baş etme yöntemlerine tek başına karar vermesi ve uygulaması yeni problemlere yol açacaktır. Bu sebeple DİB personeli, sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi kurum çalışanları ile kurum yetkilisinin kontrolünde ve desteğinde yaşanan sorunlara çözüm üretilmelidir. Din hizmetinin söz konusu olduğu bütün çalışma alanlarında olduğu gibi, sosyal hizmet kurumlarında bu görevi ifa edenler de şartların, imkânların ve muhatap kitlenin özelliklerini dikkate alarak oluşturacakları yeni yöntemleri samimiyet, doğru bilgi ve kararlılıkla uyguladıklarında başarılı olacaklardır.
10. Başkanlık sosyal hizmet ile ilgili takibatı resmi yollardan yapmakta ve Din Hizmetleri Yönetim Sistemi /Elektronik Bilgi Sistemi üzerinden bu kontrolleri sağlamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla veri girişlerini Aile ve Dinî Rehberlik Koordinatörlerinin yapması bazı personelin bu durumdan habersiz olmasına yol açmıştır. Bu hususta gerekli bilgilendirilmeler yapılmalıdır.
11. Sosyal Hizmet Kurumlarındaki dinî yayınların ihtiyacı karşılamadığı, sahih kaynakların yetersiz olduğu ve DİB Yayınlarının da kurumlarda yeterince yer almadığı görülmektedir. Sonuç itibarıyla bu husustaki eksikliklerin özel bir çalışma ile tespit edilerek telafisi sağlanmalıdır. Ayrıca DİB'in güncel toplum meselelerine temas ettiği süreli yayınların Sosyal Hizmet Kurumlarının tamamına ulaşmadığı görülmüştür. Bu konuda ilgili ve sorumlu kurumlar işbirliği yaparak süreli yayınların güncelliğini kaybetmeden kurumlara ulaştırılması sağlanmalıdır. Başkanlık Sosyal Hizmet faaliyetlerine özel bir süreli yayın ya da bültenle bu hizmetlere yönelik farkındalığı artırmalı, bu konudaki literatürü de personeline tanıtmalıdır.
12. Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dinî Rehberlik Dairesi kurumlarda kütüphane oluşturulmasına dair bir çalışma yapmıştır. Ancak verilere bakıldığında bu çalışmanın henüz ihtiyacı tam olarak karşılamadığı ve yeniden bir dinî yayınlardan oluşan bir kütüphane oluşturulması gerektiği ortadadır.

13. Çoğu zaman travma yaşamış bireylerle iletişim kuran ve onlara din hizmeti sunan personelin Başkanlığa rahatlıkla ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu durumlar için psikolog ve Din İşleri Yüksek Kurul uzmanları ile Sosyal Hizmet Uzmanlarından oluşan özel bir komisyon oluşturulmalı ve sahada hizmet sunan personelin karşılaştığı problemlere profesyonel destek sağlanmalı, ihtiyaç halinde personele psikolojik dayanıklılığı sağlama ve artırmaya dair profesyonel destek verilmelidir.

Kaynakça

Barış, İsmail. “Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimlerine Yönelik Hizmetler”. *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (Ankara 12-16 Ekim 2009)*, 2: 29-49. Ankara: DİB Yayınları, 2010.

Baydar, Mustafa. “Hz. Peygamber Sünnetinde Terbiye”. *İslâm’da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*. Komisyon. 172. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Bedük, Ahmet Ergün. “Sokakta Yaşayan, Çalışan Ve Risk Altındaki Çocuklar”. *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri 2 (Ankara 12-16 Ekim 2009)*: 85-91. Ankara: DİB Yayınları, 2010.

Cılga, İbrahim. *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1989.

Cihangir Çankaya, Zeynep. *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “DİB 633 sayılı Kuruluş Kanunu”, erişim: 8 Şubat 2017, <http://www.mevzuat.gov.tr.1.5.633.pdf>.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü”, erişim: 8 Şubat 2017, http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/protokoller/aile_s_p_bakanligi.pdf.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2015 Yılı Faaliyet Raporu”, Ankara: TDV Yayınları, 2016.

Doddington, Christine; Hilton, Mary. *Child-Centred Education: Reviving The Creative Tradition*. London: Sage Publications, 2007.

Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2002.

Er Sabuncuoğlu, Melek. “Kurum Bakımı Altındaki Çocukların Psikolojik Özellikleri ve İletişim.” *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ed. Martı, Huriye, 30-39. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

İşıl Bulut, Fatma - Özdemir, Uğur. “Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği.” *Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Hizmetler Dergisi* 1/7 (1998): 47-68.

Joseph, Stephen - Murphy, David. "Person-Centered Theory Encountering Mainstream Psychology: Building Bridges and Looking to the Future Self-Determination Theory". *Interdisciplinary Handbook of the Person-Centered Approach Research and Theory*. Ed. Jeffrey H. D. Cornelius-White ve dğr. (New York: Springer, 2013), 213-227.

Johnson, Deborah J. ve dğr., "Vulnerable Childhood in a Global Context: Embracing the Sacred Trust". *Vulnerable Children Global Challenges in Education, Health, Well-Being, and Child Right*. Ed. Deborah J. Johnson- DeBrenna LaFa Agbényiga- Robert K. Hitchcock. 1-10. New York: Springer, 2013.

Ok, Üzeyir. "Dinî Danışmanlık: Tanım ve Uygulama." *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ed. Huriye Martı, 7-26. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

O'shea, Micheal Vincent. *Social Development and Education*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1909.

Özbaydar, Sabri. "Bebeklikte Uyandırılan Güvensizliğin Uzak ve Yakın Etkileri". *Aile ve Çocuk Dergisi* 6 (1987): 27.

Seyyar, Ali. "Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet". *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (Ankara 12-16 Ekim 2009)*. 2: 67-83. Ankara: DİB Yayınları, 2010.

Seyyar, Ali - Özdemir, Saadettin. "AB Sürecinde Türkiye'de Dinî Sosyal Hizmetlerin Önemi Türkiye-Almanya Örneği". *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*. Ed. Mehmet Bulut, 2: 506-523. Ankara: DİB Yayınları, 2008.

Sheldon, Kennon. "Person-Centered Approaches and Personal Goals: Exploring the Links". *Interdisciplinary Handbook of the Person-Centered Approach Research and Theory*. Ed. Jeffrey H. D. Cornelius-White ve dğr. 227-245. New York: Springer, 2013.

Yılmaz, Macid. "Korunmaya Muhtaç Gençlere Yönelik Manevi Destek Çalışmalarında Fırsatlar ve Zorluklar". *I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi (İstanbul, 7-10 Nisan 2016)*. Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz. 2:169-186. İstanbul: DEM Yayınları, 2016.